

15/16/10

Svenska kungahuset och unionen

Oscar II, drottning Sofia och prins Eugen (i busaruniform) i Konstantinopel 1885.

I docent Folke Lindbergs nyutkomna bok *Kunglig utrikespolitik* (Bonniers, 12:50 kr.) ingår några förut publicerade uppsatser av stort värde; de belyser den svenska diplomatin under Oscar II och klargör bland annat dels monarkens egenmäktighet, dels hans starka beroende av Tyskland, eller rättare sagt av de tyska kejsarna. Sitt främsta intresse får emellertid boken genom en ny undersökning, "Tyskland och den svensk-norska unionsfrågan", som systematiskt redogör för förhandlingarna mellan svenska och tyska regenter och politiker kring den svensk-norska unionen. Denna lilla avhandling är sensationell genom sina avslöjanden av den kungliga utrikespolitikens metoder och syften. Det är emellertid inte författaren, utan de klarlagda händelserna, som gör sensation. Såsom historisk analys är avhandlingen ett mönster genom sin saklighet, klarhet och precision. Om en bredare allmänhet kan lockas av att ta del av vetenskaplig historisk skrivning, så skall det vara i detta fall, då en utmärkt forskare utan partitagande men också utan ängsligt hänsynstagande på hittills oanvända källor bygger upp en redogörelse för frågor som varit och delvis ännu är av den största betydelse för oss själva.

Under 1884 års kris i förhållandet mellan Sverige och Norge spreds rykten om att den svenske kungen vänt sig till främmande makter, närmast Tyskland, för att få deras hjälp vid lösningen av det norska problemet. Både i svenska riksdagen och i norska stortinget berördes saken. I Sverige väckte S. A. Hedin en

motion som syftade att begränsa det kungliga inflytandet över utrikesärenden; Hedin betonade att förhandlingar med främmande makter i realiteten ägde rum på icke-officiell väg och utan statsrådets vetskap. Svaren på hans anmärkningar gick på två linjer. Å ena sidan förnekade man det påstådda förhållandet, å andra sidan förklarades att kungliga förhandlingar var utan betydelse, eftersom "officiella" förhandlingar och beslut krävde medverkan av statsråd. Den sistnämnda tankegången har

Kejsar Wilhelm II.

flera gånger mött i debatten, exempelvis vid den s. k. borggårdskuppen 1914; den för till konsekvensen att monarken har rätt att göra vad som helst — förbereda ett krig eller en statskupp —, ty såsom monark kan han blott handla med statsrådets hörande, och vad han i övrigt företar sig faller utom författningen. Det är tysk statsrätt driven till vanvett.

I Norge diskuterade man själva den konkreta sakfrågan; var det möjligt att Oscar II — Norges kung likaväl som Sveriges — med den tyske kejsaren tog upp frågan om tyska åtgärder för tryggnad av unionens bestånd? Den svenske utrikesministern Hoch-

schild dementerade indignerat dessa uppgifter i en skrivelse till stortingspresidenten. Det skulle ju enligt dylika uppgifter vara frågan om "vidunderliga, och jag tvekar ej att säga det, brottsliga förfrågningar om huruvida vissa namngivna främmande makter skulle vara villiga att blanda sig i den ifrågavarande konflikten" (mellan Sverige och Norge); Hochschild beklagade att "beskyllningar för förrådiska stämplingar lättfärdigt utslungas i en nationalförsamling".

Av Lindbergs undersökning framgår att S. A. Hedin hade rätt; kungen, eller riktigare kungahuset, förde en utrikespolitik av rent personlig art, utan samförstånd med den svenska regeringen och ofta inte ens med utrikesministern; efter all sannolikhet anade inte Hedin vilken omfattning denna kungliga diplomati hade. Hochschild hade fel, eller fick i varje fall inom en nära framtid fel. Sådana handlingar som den svenske utrikesministern kallade "brottsliga" och "förrådiska" ingick i den kungliga verksamheten.

Att den svenske kungen — liksom kronprinsen och flera andra medlemmar av kungahuset — var ytterligt tyskvänlig kände redan samtiden väl till. Ett intervjuuttalande av Oscar II 1890 är det mest kända beviset på hans inställning: "Intet skall kunna åtskilja Tyskland och mig. Bägge hava vi ingen fiende; skulle Tyskland få någon blir jag neutral, så länge det är möjligt, till och med ett stycke längre, men aldrig skall jag vända mina vapen mot Tyskland." Men det har inte varit känt att det svenska kungahuset i de tyska kollegerna såg nära förtrogna med vilka man fritt överlade — och till vilka man fritt gav upplysningar — i de mest hemliga och ömtåliga ämnen. Den unge kejsar Wilhelm var i frågor rörande förhållandet till Norge uppenbarligen en mera intim och anlitad rådgivare än den svenska ministären; ofta måste utrikesministern i Sverige ha vetat mindre om de kungliga planerna än den tyske statschefen. Det var inte en bra rådgivare som sålunda valdes — även bortsett från att hans intressen inte var svenska. Kejsar Wilhelms självsäkra dilettantism var kärnan i hans aktioner: svenskarna hade, ansåg han, blivit slappa och defaitistiska (inte patriotiska) genom punschdrickning, och norrmännen hade hetsats till betänklig radikalism genom sina folkskollärare.

Intimiteten mellan de svenska och tyska kungahusen förklarar, och till viss del ursäktar, att man så hämningslöst diskuterade det svensk-norska förhållandet. Gång efter annan förmäddes kung Oscar kejsaren att stödja honom gentemot Norge; den tyske ministern i Stockholm fick i uppdrag att verka i denna riktning, kejsaren inställde kryssningar i norska farvatten för att sätta

skräck i norrmännen. Viktigare är att den svenske monarken vid en rad tillfällen överlade med kejsaren och hans förtrogna om en väpnad svensk aktion mot Norge, tydligen i avsikt att — inom vilka gränser? — vinna Tysklands stöd. I det hela visar dessa samtal och förhandlingar att man på båda hållen ofta skiftade åsikt och aldrig fixerade en bestämd handlingslinje. Vid ett tillfälle, den 12 juli 1893, förklarade kejsaren för rikskanslern Caprivi att Tysklands flotta borde ställas till kung Oscars förfogande vid ett norskt uppror, men denna mening, som ej delades av den tyska utrikesledningen, tycks inte ha kommit till det svenska hovets kännedom.

Den svensk-norska krisen 1895 betecknar en kulmen i denna hemliga diplomati. Det svenska kungahuset var delat; kung Oscar, stödd och påver-

Kronprins Gustaf. Foto 1887.

kad av drottning Sofia, önska de en fredlig lösning, medan kronprinsparet verkade för krig; "aktivisterna" hoppades att Norge genom ett flagrant grundlagsbrott skulle ge anledning till militär aktion. Vid sitt besök i Stockholm i juli 1895 drogs kejsar Wilhelm in i familjerådet. Han ställde sig helt på kronprinsens sida, men drottning Sofia, i vars sjukrum flera av de viktigaste samtalen ägde rum, lyckades genomdriva fredslinjen; "man skulle, utan att kasta någon skugga över hennes motiv, kunna säga att huset Nassau nu tog en liten revansch för 1866". Efter mötet frågade emellertid den ständigt vacklande kung Oscar brevledes om kejsaren vore villig till under vissa betingelser hjälpa Sverige: "Ifall Ryssland under ett eventuellt krigstillstånd mellan mina båda riken skulle vilja inblanda sig i tvisten genom att bistå eller understödja Norge i sitt motstånd mot den laglige monarkens och hans svenska folks rättkrav — har jag då att sä-

kert påräkna Tyska rikets inte blott moraliska stöd utan verkligt materiella hjälp?" Kejsaren lovade i allmänna ordalag hjälp, men ville inte ingå i något avtal; han föreslog i stället att Sverige skulle inträda i trippelliansen. Kung Oscar avböjde inviten — ehuru han tidigare uttalat sig för ett sådant steg —, och förhandlingarna förföll för denna gång. Under de följande åren tog den svenske kungen vid ett par tillfällen ånyo upp frågan om tysk hjälp vid ett unionsbrott, men något resultat nåddes inte.

Tydligt är att kejsar Wilhelm under de sista unionsåren blev allt mindre intresserad av att inskrida till Sveriges stöd; han ville inte "spe- la svensk hovmästare i Norge". Orsakerna härtill, ännu inte helt utredda, synes ha varit bland annat det tyska utrikesdepartementets motvilja mot

saken, irritation över den vacklande svenska hållningen, vilja till samförstånd med Ryssland. Kejsar Wilhelms kyla torde i sin tur ha varit en huvudorsak till att det svenska kungahuset, inte minst den svenske kronprinsen, företrädde en så klart fredlig linje år 1905.

Docent Lindbergs arbete klargör att den kritik som utan närmare kännedom om fakta på sin tid framställdes mot den kungliga utrikespolitiken vinner i styrka då fakta blir kända. Det är väl bekant att en dylik kunglig utrikespolitik förekommit även under senare tid. Lindbergs nu utgivna bok innehåller förstudier till en del av det på officiellt uppdrag igångsatta verket om Sveriges utrikespolitik. Man har skäl att framhålla att hela detta verk bör präglas av samma vilja till klarhet och fullständighet som utmärker dessa förarbeten till en av verkets delar. "Kunglig" historieskrivning är lika antikverad som kunglig utrikespolitik.

HERBERT TINGSTEN

Strutsar kring en bok

18/10

Twist har uppstått kring docent Folke Lindbergs bok Kunglig utrikespolitik. Kommittén för Sveriges utrikespolitiska historia, som åt docent Lindberg uppdragit att behandla tiden 1872—1914, anser att det nu utgivna arbetet föregriper detta verk; hr Lindberg gör gällande att någon konkurrens mellan de båda skrifterna inte är att frukta och att vad som publicerats är "spånor" från den verkstad ur vilken först om fyra år den sammanfattande redogörelsen skall framkomma. Det är lätt att förstå båda parternas synpunkter och svårt att på det material som föreligger döma dem emellan. Om kommittén vidhåller sin mening, framstår en process som den enda vägen att ge klarhet.

Den strutsolitik som bedrivits i saken är däremot lätt att avslöja och bedöma. Svenska Dagbladet har i stället för att recensera boken angräpat dess författare för brott mot förlagsrätten. Det är ett nöje av det stygga slaget att läsa den lilla artikeln. Först sägs att bokens "innehåll är icke på något sätt ägnat att väcka uppmärksamhet". Uttalandet är starkt. En undersökning som klargör det svenska kungahusets intima överläggningar med kejsar Wilhelm om hjälp mot Norge under unionstiden och rent av om ett krigiskt företag mot detta land är alltså inte ägnad att väcka någon som helst uppmärksamhet. Det måtte ha varit en på historiska sensationer grätten herre som skrivit dessa rader om en av de intressantaste skrifter som på länge utkommit rörande nyare svensk historia. Det måtte också vara en glömsk person: då en av de i boken publicerade uppsatserna först utgavs togs den gång på gång upp i Svenska Dagbladet, och författaren kritiserades för

att han ej bevisat sina påståenden; nu har bevisen — till övermått — kommit i en ny uppsats i boken, och då intresserar saken inte längre. Men sammanhanget är dess värre klart, allför klart. Drottning Victorias betjänter hade order att inte se drottningen i ögonen; Svenska Dagbladet går frivilligt ett steg längre — man blundar.

Bristen på konsekvens i artikeln är för övrigt också roande. En bok som inte på något sätt är ägnad att väcka uppmärksamhet befinns farlig för försäljningen av en bok som väntas om fyra år; det påstås till och med att hr Lindberg i den nu utkomna skriften plockat "russinen ur korven". Förstår inte var och en att det är russinen som smakat tidningen så illa att all tankereda upplösts i irritation?

En annan struts figurerar också i sammanhanget. "Kommitténs uppfattning om docent Lindbergs tillvägagångssätt har icke kunnat utrönas, och professor Ahnlund har på frågans nuvarande stadium icke velat uttala sig", heter det. Därmed drivs skämtet väl långt. Har Svenska Dagbladet skrivit blott "ur djupet av sitt medvetande"? Nej, naturligtvis inte; väl känt är att professor Ahnlund — ordförande i den nämnda kommittén — propagerat i ärendet på Stockholms redaktioner. Däri är han i sin fulla rätt. Men att han tillika söker insvepa sig och kommittén i en tystnad, mättad av värdighet, är inte riktigt trevligt. Och framför allt visar det ett bristande sinne för komik. I fråga om småbarn som gömmer sig under ett täcke låtsas vi gärna bli konfunderade över deras duktighet. Men Svenska Dagbladet och hr Ahnlund får ursäktas att man inte orkar leka den låtsaleken med vuxet folk.